

גופא מה שמשנה סדר ההפרשה של ת"ג ולהכליל אותה בהפרשת תרומ"ע זה גופא איסור הוא אבל זה לא נמצא.

ודברי רש"י בעצמו משמע שאינו סובר כהמ"ל וסובר דהסוגיא אפי' מטעם קנס יכול להיות, וכפי פירוש הירוש', מפני שרש"י מפרש הקנס מה שמקדים מעשר לתרומה, ולפ"ז אין קושית המל"מ דהק' כיון דהטעם של הרמב"ם שמפיקע את חיוב הת"ג אבל לרש"י הטעם מפני שעבר על איסור תורה של מקדים מע"ד לתרומה יכול להיות שחכמים קנסו אותו לעשות גמר מלאכה, ולפ"ז אפשר לומר דהרמב"ם והר"ש לא פליגי דהר"ש אזיל לשי' הירושלמי דכהקדימו בשבליים לא נפקע עצם החיוב של ת"ג ולפיכך יכול להפריש על מקו"א אבל הר"מ לא פסק כהירוש', כמו שמפרש המ"ל, וא"כ מעשר ראשון שהקדימו בשבליים הרי נפקע עצם החיוב של ת"ג והוי פטור וכמו שכבר הפריש ת"ג ולכך אינו יכול לעשות תרומה על מקום אחר ודוק.

בענין מירוח עכו"ם

כתב הרמב"ם פ"א מתרומות ה"ג וז"ל: וכן עכו"ם שגמר פירות ישראל, הואיל והדיגון ביד עכו"ם אינן חייב בתו"מ אלא מדבריהם עכ"ל. מבואר מדבריו שאפילו היו הפירות בשעת המירוח של ישראל, מעשה המירוח של העכו"ם פוטרם. והטור פליג עליו וסבר דהעיקר תלוי במי שהפירות שלו בשעת המירוח. והוא מיוסד מירושלמי חלה פ"ג שהובא מתוספתא: תני ר' יהודא מלואו של ישראל ופועלים עכו"ם עושים בתוכו — חייב בחלה, מלואו של גוי ופועלי ישראל עושין בתוכו פטור מן החלה, ובגמ' מנחות ס"ו מדמי תרומה לחלה לענין מירוח וגלגול, ומכיון דחזינן דלענין חלה הכל תלוי במי שהפירות שלו א"כ ה"ה לתרומה.

והקשה ברי"ט אלגזי סוף פ"ד מבכורות אפסק השו"ע דבהל' תרומות (סי' של"א) פסק כהרמב"ם דאם מירח עכו"ם פירות ישראל פטור, ואילו בהל' חלה סתם כהטור דאם גלגל עכו"ם עיסת ישראל חייב בחלה, ונמצאו דבריו סותרים אההדי, עיי"ש שהאריך בזה.

והנ"ל, דהנה בירושלמי שילחי פ"ק דחלה וכן בתרומות יש מחלוקת ר"י ור"ל בממרת הכרי של חברו שלא מדעתו דלר"י נטבל ולר"ל אינו נטבל. וביאור מחלוקתם נרא' פשוט, דכיון דמצינו דמירוח פוטר אם נמצא ברשות העכו"ם וההקדש באותה שעה, הרי לנו דגם המירוח פועל בחלות איסור טבל, וממילא יש להסתפק בחלות זה אי חל הוא ממילא אם רק נעשה המעשה ע"י כר חיובא, או דהחלות תלוי גם בדעתו של בעל הכרי, אבל במירח שלא מדעתו אינו מתחייב.

מיהו נ"ל דאפילו לר"ל דאין מירוח שלא מדעת בעלים מחייב, היינו רק בהדינים הנוספים שצריכים לחול ע"י המירוח אינם יכולים לחול, אבל מ"מ אין בכח מירוח זה להפקיע את אותם הדינים שכבר היו על הכרי מבלעדיו, כיון דאינו מירוח הפוטר שהרי נעשה ע"י ב"ח ואין כאן אלא חסרון דנעשה שלא מדעת הבעלים, לכן אינו יכול לגרום חיובים נוספים, וזה נ"ל ברור. והנה לפ"מ דמבואר ברמב"ם פ"ד מתרומות וכן ברדב"ז שם ובהגר"א על ירושלמי דפאה, דבתרומה יש שני זמני חיוב ופטור — הבאת שליש ומירוח, דהבאת שליש גורמת דהמפריש ממנה חלה התרומה, ואף דאכתי לית בה חיוב מיתה לאוכלה בטבלה, וזה אינו מתחייב כ"א לאחר המירוח, וזה נלמד לפי הר"ש בפאה מהא דילפינן דמע"ר שהקדימו בשבליים פטור מתרומה, הרי דאפשר להפריש אפילו קודם גמר מלאכה. ולפי הריטב"א בקידושין הוא נלמד מקרא ד"תבואת זרעך" עיי"ש, ומבאר הגר"א דשני זמנים אלה הם פוטרים בהקדש, ועכו"ם דבין אם היה ברשות הקדש בשעת הבאת שליש, בין אם היה בשעת המירוח, התבואה נפטרת, וכן מבואר ברדב"ז. ומעתה נ"ל דאעפ"י דלר"ל במירוח שלא מדעתו אין המירוח פועל חיוב, היינו רק להחשב כדין טבל לאיסור אכילה, דמאחר דאיסור זה מתוסף רק ע"י המירוח, הכא שנתמרח שלא מדעת אינו חל. משא"כ דין ההפרשה שחל על התבואה משהביאה שליש, גם קודם המירוח, דין זה לא יפקע אף לר"ל במירוח שלא מדעת ע"י בר חיובא, כיון דאין זה מירוח הפוטר, ולא דמי לעכו"ם דיש במירווחו כדי לפטור ולהפקיע לגמרי מהתבואה דין ההפרשה אף לענין חלות שם תרומה, דעכו"ם כיון דלאו בר חיובא הוא — פוטר מירווחו לגמרי, משא"כ ישראל שמירח דבעצם בר חיובא הוא וכנ"ל.

ולפ"ז הנה אף דאנן לא קי"ל כר"ל בהא דמירוח של"מ פטור, דס"ל דמירוח של"מ נמי סגי כל שנעשה ע"י ב"ח, מ"מ בנתמרח ע"י עכו"ם אף דהתבואה היא של ישראל, כיון דהעכו"ם יש לו דין מירוח לפטור תבואה שנתמרתה ברשותו ולהפקיע לגמרי מדין הפרשה, א"כ חזינן מזה דעכו"ם אינו בגדר שמירווחו יחייב, א"כ אפ"ל דאפילו בתבואה של ישראל לא יכול המירוח לחדש את הדינים התלויים במירוח, דהיינו חיוב טבל, כיון דלאו ב"ח הוא אף לר"י ואנן דקי"ל כוותיה נודה לר"ל דמירוח של בר פטורא לא יכול לגרום את אותם החיובים הנוספים. ועפ"ז נ"ל דמה דכתב הרמב"ם דמירוח העכו"ם בפירות ישראל פוטר זהו רק לענין חלות הדינים הנוספים במירוח, דהיינו לענין איסור אכילה בטבל זהו דלא יחול כיון דנעשה ע"י בר פטורא, משא"כ אותם הדינים שכבר היו לתבואה גם קודם המירוח דהיינו דין ההפרשה, דחל בהפרשה שם תרומה, זה לא יכול העכו"ם להפקיעו במירוח דכל שאין התבואה שלו אינו יכול במירווחו לגרום פטור, רק חיוב נוסף ע"י מירווחו ג"כ לא יכול להוסיף.

והרב ר' יעקב העילוי מדרושקוביץ אמר להוסיף עוד חידוש, לפי שיטת הכ"מ ברמב"ם בפירות חו"ל שנכנסו לארץ שחייבין בתרומה מדאורייתא, כל שנתמרחו בארץ, דמ"מ בזה לכו"ע ל"מ מירוח של אחר ואפילו לר' יוחנן, דסברת ר"י דמירוח שלא מדעתו נמי מחייב הוא לפי שבעצם יש כבר חיוב בפירות עם הבאת שליש ואינו אלא תנאי וגמר לחיוב הראשון, ולזה סובר דלא בעינן דעת בעלים, משא"כ בפירות חו"ל שהמירוח הוא המחדש בהם את חיוב התרומה מיסודו — לא יועיל שלא מדעתו. ומישוב בזה קושית הגר"א על הכ"מ מדין דעפר חו"ל שבא בספינה לארץ עיי"ש דנפ"מ לענין מירוח שלא מד"מ. ודפח"ח. ולפי הנ"ל יש לישב ג"כ קושית מהרי"ט אלגזי על השו"ע מחלה לתרומה שהזכרנו למעלה. והוא אחרי שביארנו דלתרומה גם לפי שיטת הרמב"ם לא נפטר לגמרי אם מרח עכו"ם פירות של ישראל, ויש להסתפק אי בחלה יש נמי שני זמנים ומה יהא דין מירוח הפוטר. והנה הרשב"א בפסקיו לחלה והר"ש וכן הרשב"א קידושין כתבו דנתינת המים לחלה נחשב כהבאת שליש לענין תרומה, דחלה ההפרשה ומ"מ אין חיוב מיתה על אכילה בלי הפרשה, וכמו בתרומה, קודם מירוח, ומ"מ מבואר בפסקי חלה להרשב"א וכן במנ"ח דנתינת מים ברשות הקדש אינה פוטרת מחלה ואעפ"י דהבאת שליש ברשות הקדש פוטרת מתרו"מ. וכן מוכח מהרמב"ם פ"ח מבכורים שכתב: וכן המקדיש עיסתו או המפקיר קודם שנתגלגלה ופדאה או שזכה בה ואח"כ נתגלגלה וכו' חייבת. והקש' באור שמח אמאי לא אמר לאותם הדינים בהקדיש קודם נתינת מים ומשמע מזה דאין ההקדש בשעת נתינת מים פוטר, וצריך להבין מאי שנא מהבאת שליש לענין תרומה וכנ"ל.

ונ"ל לתרץ דאין נתינת מים דמי לגמרי להבאת שליש; דהא דילפינן דמהני נתינת מים הוא מ"ראשית עריסותיכם" ואין זה מלימוד מיוחד, ויוצא עכ"פ דאין נתינת מים זמן חיוב בפ"ע כ"א מטעם התחלה לגלגול העיסה, דהתחלה זו גורמת דיהא אפשר לחול עליה שם חלה וזה נלמד מ"ראשית עריסותיכם". משא"כ בתרומה דלכל הפירושים יש לנו לימוד מיוחד להבאת שליש וכנ"ל, א"כ אין דין זה נובע לגמרי מטעם התחלת מירוח דהוא לימוד נפרד מכל קשר לילפותא במירוח. ומאחר דבחלה העיקר תלוי בגלגול ונתינת מים הוא נידון כהתחלה לגלגול, אין נתינת המים ברשות הקדש פוטר, כיון דאינו זמן חיוב בפ"ע אינו יכול גם לפטור, ולא דמי להבאת שליש בתרומה דהוא זמן המחייב בפ"ע ולכן מתהווה גם פטור כשהיה באותה שעה ברשות ההקדש. היוצא מזה דחילוק גדול יש בין מירוח דתרומה לגלגול דחלה, דבתרומה הוי לו התבואה בר הכי גם קודם המירוח והמירוח פועל רק את האיסור האכילה, משא"כ בחלה דכל דעודה קמח ושמץ לגמרי אין עליה שם עיסה ולא שייך לגמרי חיוב חלה, ובנתינת מים נמי רק משום דאית עליה שם דראשית עיסה אתינן עלה. ולפ"ז אפ"ל דרק

מירוח בתרומה דאף קודם יש עליה חלות דתרומה לענין הפרשה רהא דמירוח פועל לאיסור אכילה אינו מצד מעשה המירוח גרידא דהרי אף קודם היתה בעצם ראויה לכך, ולכן רק הצד הדיני של המירוח פועל האיסור וע"כ מירוח עכו"ם דחסר אצלו פעולת הצד הדיני המחייב כאן, דהוא בעצם בר פטורא, אין המירוח פועל דיני האיסור, משא"כ בחלה דקודם היותה לעיסה ל"ש לגבה שם חלה לגמרי דאין דין חלה כ"א לגבי עיסה, אפ"ל דאין אנו צריכים ללישה חיובית להטיל עליה חיובים כמעשה לישה חיובי, אלא אם רק נעשית לעיסה הרי היא כבר ממילא חייבת. דהא דהיתה פטורה מקודם אין זה מטעם דהיא חסרה לפעולת דינים נוספים כ"א פשוט מטעם דאינה עיסה עדיין, ורק היכא דהיה בלישה מעשה הפוטר וכגון ברשות עכו"ם דיש בכח מעשהו גם לפטור, הוא דנפטרה העיסה, אבל בגלגל עכו"ם ברשות ישראל, דכפי הנ"ל אין בכוחו לפעול פטורים ברשות ישראל — יחול על העיסה דין חלה, דעצם מעשה העיסה וחלות שם עיסה עליה היא לבדה יש בכוחה לגרום חיובי חלה ואין אנו צריכים לגלול המחייב לחייבו בחלה, כ"א להיפך דהיכא דאיכא גלגול פטור היא נפטרת.

ומעתה מיושבים שפיר פסקי השו"ע דאף דבתרומה מירוח עכו"ם נמי פטר [דהוא כנ"ל דאין חלין עליו דינים תוספים במירוח], בחלה מיהת לא יפטר דכיון דאין בכח מירוחו לפטור ממילא פועלת מציאות העיסה דיני חיוב בחלה וכנ"ל. ויש להעיר ע"ז קצת מהא דהירושלמי הנ"ל גבי פלוגתא דר"י ור"ל לענין מירוח של"מ בעלים מיייתי לאיסתיועי מהא דאופה לאחרים לענין חלה, ולפי הנ"ל הרי התם דהעיקר תלוי במציאות דעיסה, לכונ"ע הו"ל לחייב בנתגלגל ע"י אחר. ויל"ק ואי"ל.

וידידי הרב ש. ישראלי העיר לי דעפ"י דברינו דיש חילוק בין מהות החיוב דנתינת מים לחלה להבאת שליש דתרומה, אפ"ל באופן אחר קצת דהנה כהא דעכו"ם פוטר פירות ידידה בשעת מירוח יש להסתפק אי דהוא משום דרשותו פוטרת או דהמעשה פוטר. והנה מדחזינן דמירוח עכו"ם פוטר אפילו פירות שהביאו שליש ברשות ישראל ונפקע מהם דין הפרשה לגמרי, חזינן דמעשה המירוח פועל פטורים, דליכ' למימר דרשותו פוטרת דהרי קודם המירוח עדיין לא נפטרו, וע"כ דהמירוח יש בו מעשה הפוטר, ולכן פוטר מעשה זה גם פירות ישראל ברשות ישראל, דמעשה עכו"ם הפוטר אינו יכול לגרום חיובים נוספים לכה"פ. משא"כ בחלה דלא מצינו לגמרי דמעשה הגלגול דעכו"ם יש בו כח לפטור דהא דנתגלגלה ברשות עכו"ם פטורה אינו לגמרי משום מעשה העכו"ם, כ"א מחמת רשות העכו"ם דלא מיקרי "עריסותיכם" ואעפ"י דקנאה מישראל לאחר נתינת מים מ"מ הרי לפי הנ"ל אין נתינת מים כ"א משום דמיקרי התחלה לעיסה וכל דנגמרה ברשות העכו"ם בטלה ההתחלה דל"ש התחלה אלא כל דשייך דיחול בה גמר כשיגמר החיוב, משא"כ בנתגלגלה

אח"כ ברשות עכו"ם. וממילא אפ"ל דגלגול עכו"ם בחלה אין בו כח הפוטר לגמרי ולכן לא יפטר גלגולו בעיסה של ישראל. והשתא ניחא מהא דירושלמי הנ"ל בפשיטות, דדוקא לדין דמירוח של"מ נמי מחייב, הרי דלא בעינן כ"א מעשה מירות, ורק מירוח הפוטר כגון בעכו"ם הוא דאינו גורם חיוב בחלה דאין לו לגמרי גלגול הפוטר וכנ"ל ממילא יתחייב בחלה, אבל לר"ל דמירוח של"מ בעלים ל"מ הרי דלא סגי לן במעשה מירוח לחוד כ"א במירוח שיש בו תנאים מיוחדים המחייבים א"כ גם בחלה של"מ נמי ל"מ ודוק בכל זה.

בענין עציץ נקוב ושאינו נקוב לענין תו"מ ושאר דברים.

בירושלמי ערלה פרק א' הל' ב': רבי יצחק בר חקולא בשם חזקיה הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, רבי יוסי אמר מפני שהשרשין מפעפין אותו, רבי יונה מפיק לישנא כלי חרש עומד בפני השרשין, ר' ירמיה בעי נטע בו דלעת מאחר שהוא נקוב אצל אילן נקוב אצל הזרעים, ר' יוחנן בשם ר' ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטר מן המעשרות דכתיב "עשר חעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה", ובשביעית צריכה דכתיב "ושבתה הארץ שבת לה" וכתוב "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור". עכ"ל הירושלמי. הנה מה שהירושלמי מחדש לנו דבאילן אפילו עציץ שאינו נקוב הוי כנקוב מפני שהשרשין מפעפין אותו, כן פסק הרמב"ם פרק י' ממעשר שני הל' ח' הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, אע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי היא כארץ לאילנות. והר"ש ריש פרק ב' דחלה מפרש דברי הירושלמי, ופירש מפעפין — כמו שאני חלב דמפעפע, שחוזק יניקת האילן מפעפע ועוברת, מפיק לישנא — כלומר אומרה בלשון אחרת בתמיה, וכי יש כח בכלי חרס לעמוד בפני שרשי האילן? עיי"ש בדבריו.

והנה בבבלי דר' ירמיה נטע בו דלעת מפרש הר"ש שם שני פירושים, דכיון דהירושלמי סובר דשאינו נקוב כנקוב דמי, אם נטע בו דלעת באותו עציץ שאינו נקוב שהאילן נטוע בו אם אגב אילן מהני גם לדלעת, זה הפירוש הראשון. והפירוש השני הוא, דבעי ר' ירמיה דלמא דלעת חשיב כאילן לענין דאם נטע דלעת הוי אינו נקוב כנקוב כמו באילן.

והנה הר"ש בערלה פרק א' משנה ב' הביא הירושלמי וכתב בסוף דבריו: והגמ' שלנו אינו סובר כן. והמשנה למלך פרק ב' מהל' בכורים הל' ט' מאריך שם בכל דיני עציץ נקוב ובסוף דבריו תמה על דברי הר"ש שכתב שהתלמוד שלנו אינו סובר כן, ולא ידעתי אהיכא קאי אם הוא אעיקר דין דלגבי אילן